

Om mening

---

skrevet af Morten Meldgaard Madsen, DPU · udgivet februar 2020

Abstract

I dagligsproget om uddannelse og pædagogik – og i bredere forstand – om det at være menneske, benyttes begrebet mening ofte som en sproglig schweizerkniv. Mening ordner alt fra indhold, betydning, sammenhæng og forståelse – til viden, sandhed, hensigt og formål. Potentiel forvirring og uklarhed følger, hvorfor spørgsmålet ikke er 'hvad meningen er?', men 'hvad mening er?' Sigtet med artiklen er en begyndende indholdsmæssig bestemmelse af fænomenet og en beskrivelse af forudsætningerne for at mening kan skabes, findes, gives eller hvordan den nu gestaltes. Kort sagt: hvordan kan mening forstås og hvordan manifesterer den sig? Foruden at sige noget om det substantielle, indholdet og forståelsen af begrebet, er hensigten at afsøge muligheder og grænser for det metodiske i tilgangen. Artiklen tegner konturer af et felt til videre undersøgelse, og eksperimenterer med indgange til dette felt. Konkret kan eksperimentet aflæses i form af tre bud – henholdsvis: en påpegning af mening som flydende betegner, en fortolkning af mening som nytte og en fremstilling af mening som forbundethed med verden.

En fremgangsmåde

"Det er givet, at dagligsproget ikke har det sidste ord: I princippet kan man overalt udbygge det og forbedre det og erstatte det. Men husk: Det har det første ord" (Austin 1956: 182). Artiklen følger logikken i citatet af sprogfilosoffen John L. Austin. Der tages afsæt i dagligsprogfilosofien og en overvejelse over ordets betydning, for dernæst at undersøge eksempler på, hvordan ordet anvendes. Devisen er, som Ludvig Wittgenstein pointerer, at det ikke er viden om hvad ordet benævner, men indsigt i

hvordan det bruges, der er væsentlig for forståelsen af ordet (Wittgenstein, 1994). Undersøgelsen foregår i den sammenhæng ved læsning af tre udvalgte kronikker omhandlende mening.

Dernæst undersøges et eksempel på en teoretisk reflekteret anvendelse af mening. *Ordet mening*, bliver her til *begrebet mening*, ved det Austin benævner '*en udbygning af sproget*'. Undersøgelsen foregår ved læsning af antologien *Mål med mening* (Fibæk Laursen 2018) og tre artikler af Ib Ravn, ph.D. lektor ved AU, omhandlende mening i arbejdslivet.

Antologien og kronikken af undervisningsminister Mette Riisager omhandler pædagogik og uddannelse, mens de to øvrige kronikker, der inddrages, i bredere forstand, omhandler det at være menneske (jf. indledningen). Teksterne er ikke et forsøg på at give et repræsentativt udsnit af, hvordan meningsbegrebet anvendes, men er alene at opfatte som eksempler, der tjener som undersøgelsens genstand. Afslutningsvis forsøges det at skabe en kobling mellem de to foregående undersøgelser og en fænomenologisk eksistentialistisk udlægning af mening. Udgangspunkt er her filosofen Martin Heideggers *Daseinsanalytik*, som kort introduceres i afsnittet.

Intentionen med fremgangsmåden, der inddrager mange perspektiver, er at foreslå forskellige analytiske vinkler. I artiklen behandles disse derfor ikke 'tilbundsgående', men præsenteres med forhåbningen om at kunne inspirere til videre, og mere grundigt, selvstændigt arbejde. En underliggende pointe er således, at der er forskel på om mening undersøges som et ord, et begreb eller et fænomen. En forskel, der gør sig gældende i såvel undersøgelsens fremgangsmåde, som i de svar der kan udledes. De to overordnede filosofiske perspektiver i artiklen er dagligsprogsfilosofi og fænomenologi - her introduceret i kortest mulig form. *Dagligsprogsfilosofi* er en filosofisk praksis, der undersøger, potentielt blotlægger og opløser, problemer ved at gøre

opmærksom på, hvordan sprogets logik fungerer. Centralt står den allerede nævnte lære, *at sprogets mening ligger i dets brug*. I artiklen undersøges brugen af ordet mening, med henblik på at pege på de forviklinger det medfører, samt hvordan disse kan imødegås. *Fænomenologi* er læren om fænomener, det vil sige dét, der kommer til syne for en bevidsthed. Mening opfattes som præcis 'sådan et fænomen'. Ved at undersøge, hvordan mening hænger sammen med fænomener som engagement, erfaring og forståelse, siges der noget om, *hvad* mening er, og *hvordan* den viser sig i vores bevidsthed.

Sprogets væsen

I *Vidde og prægnans* (1976) henleder K. E. Løgstrup opmærksomheden på to omstændigheder ved sproget, der er af særlig betydning for undersøgelsen. "Vi ser ikke det sprog, vi ser med, så lidt som vi ser de øjne, vi ser med", hedder det – og videre: "Sproget er et organ for vor erkendelse, men det erkender ikke for os. Erkendelsen må vi selv præstere" (Løgstrup 1976: 27). Således forstået at indsigt i sprogets væsen, funktion, og væremåde er essentiel for vores erkendelse, og at sprogets væsen, funktion og væremåde umiddelbart skjuler sig for os. Det sprogfilosofiske problem Løgstrup peger på, skal her blive forsøgt imødekommet. Det sker ved en simpel opdeling mellem videnskabens operationelle definitioner og den før-videnskabelige forståelse, der kommer til udtryk i vores dagligdags sprog. En skelnen mellem dagligsprogets *sprogfødte ord* og det videnskabelige sprogs *termini* skal i denne forbindelse opridses.

Lader vi indledningsvis selve betydningen af ordet *mening* vente, kan vi med en skelnen hos Løgstrup, nærme os forståelsen af hvilken type begreb mening kan siges at være, samt hvilke karakteristika det kan siges at have. Opdelingen hos Løgstrup går mellem '*materielle ting og optiske fænomener i vores sansbare omverden*' på den ene side og '*fænomener der hører vor mentale og historiske tilværelse til*', på den anden (Løgstrup

1976: 38). Konkrete eksempler kunne være: et bord, en skygge, farven rød på den ene side og en stemning, en begivenhed, en betydning på den anden. Forenklet sagt kan vi pege på de første, mens vi må tyde de sidste.

Semantikens betydningstrekant (*tegn* (den sproglige term) – *betydning* - *betegnet* (den udenfor-sproglige ting)) indikerer, at vi har en anden adgang til det udenfor-sproglige end sproget (Ogden & Richards 1952: 11) (Svendsen & Säätelä 2008: 104). Det gør sig gældende for det materielle og de optiske fænomener (jeg kan eksempelvis røre ved bordet og pege på skyggen), men ikke for de mentale og historiske fænomener (jeg kan eksempelvis ikke røre ved 'valget' eller pege på 'meningen'). Adgangen til disse er således altid gennem sproget, hvilket ifølge Løgstrup, ikke af den grund, gør dem mindre reelle fænomener end de første. For filosofisk at udrede betydningen af disse ord, er vi henviste til at besinde os på de vendinger hvori de forekommer, altså deres brug. Derfor går vejen over dagligsproget. En forståelse af hvordan dagligsproget fungerer skal her hjælpes på vej, med markeringer omkring *vidde*, *prægnans* og *betydning*.

Dagligsproget

Er spørgsmålet: "Har disse ord mening?" ikke meget lig: "Er dette et værktøj?" samtidig med, at man peger på en hammer. Jeg siger "Ja, det er en hammer". Men hvad nu, hvis det, som enhver af os ville anse for en hammer, et andet sted var f.eks. et kasteskyts eller en dirigentstok. Find nu selv anvendelsen! (Wittgenstein 1989: 166).

Løgstrup gør, på Wittgensteinsk manér, op med opfattelsen af, hvad han benævner *ordenes fritstående betydning* og opfattelsen af ordene som blot henvisende. Ordet kommer ikke med en betydning allerede før brugen, men får netop sin betydning, sin entydighed, af konteksten. Det er ifølge Løgstrup muligt i kraft af to gældende præmisser: *Vidde* og *prægnans*. *Vidde* betegner *registeret* af betydning ordene besidder, *prægnans*

betegner *præciseringen* af, hvilken betydning, der i en given sammenhæng gøres gældende.

Løgstrup bemærker, at det særlige ved dagligsproget er, at vidde og prægnans i dagligsproget ikke er modsætninger, men '*går sammen*'. Dette skyldes, at vidde og prægnans er hinandens forudsætninger: det er i kraft af vidden, ordet får mulighed for præcisering - og vice versa. Var ordet på forhånd entydigt, ville konteksten ikke kunne fremkalde præcis, den betydning af ordet, der fordredes. Forfaldsformen er derfor en fastlæggelse af ordets gængse betydning, hvorved ordet mister vidde og får en stereotyp, udvisket betydning.

Som indledningsvist bemærket har ordet mening stor betydningsvidde. I dagligsproget har det tillige flere gængse anvendelser, hvoraf de mest almindelige skal fremhæves: Mening som *holdning*, *vurdering* og *opfattelse*, som i: 'efter min mening er opera overvurderet'. Mening som *formål*, *hensigt* og *intention*, som i: 'meningen med at motionere er at komme i form'. Mening som *betydning*, *definition* eller *indhold* som i: 'meningen med udtrykket 'spidsborger' er 'en snæversynet småborgerlig person'.

I sætningen 'efter min mening er opera overvurderet', kan *mening* udskiftes med *opfattelse* ('efter min opfattelse er opera overvurderet'), og budskabet med sætningen være intakt. Budskabet eller sætningsmeningen skifter, forvirres eller ødelægges ligefrem, hvis mening tages i en anden gængs betydning (eksempelvis: 'Efter mit formål er opera overvurderet'). Dette underbygger pointen om forfaldet ved den stereotype indsnævrede betydning af et ord.

Hvad der bemærkes ved disse eksempler er, at betydningen af ordet mening, i hvert fald i nogen grad, gives af sammenhængen eller sætningen, hvori det anvendes. Hvorvidt konteksten fremkalder den nødvendige anskueliggørende prægnante betydning – og dermed hvorvidt vi kan

besinde os på brugen – undersøges i følgende tre kronikker, alle med mening i overskriften.

Mening som flydende betegner. En påpegnig

I kronikken *En skole med mening* (2018) anfægter Riisager, udlægningen af den danske folkeskole i den offentlige debat, som ”I en konkurrencestatslogik reducerer skolen med sin læringsoptimering og blinde anvendelsesorientering til noget, den ikke er” (ibid.: 4). Riisager anerkender, at der i skolen er unge, som er ulykkelige, mistrives, har ondt i maven, og at deres ”Følelser opleves som objektivt til stede” (ibid.: 3). Ligeledes anerkender Riisager, at der af folkeskolereformen er fulgt et politisk fokus på resultaterne af særligt dansk og matematik. På nogle skoler betyder det en nedprioritering af “[...]kulturelle elementer som for eksempel morgensang, fortælling og kulturelle udflugter” (ibid.: 2). Riisager anerkender imidlertid ikke, at en ændring af de eksterne faktorer (karakterer, forventninger, faglige barrierer, eksternt pres) vil være det rigtige sted at sætte ind, for at løse problemerne. Vigtigt er det derimod, at skolen fungerer som en samfundsinstitution, der videregiver kulturarv, værdier og fortællinger. Disse “[...] er vigtige for os som land, og har betydning for det enkelte menneske” (ibid.: 4).

Hvad mening, ifølge Riisager, nærmere dækker over og hvorvidt det er noget der opstår af sig selv eller skabes, gives der i kronikken ingen direkte svar på. Umiddelbart kunne de ovenfor anførte gængse betydninger af mening, alle gøres gældende. En skole med holdning, formål og betydning lyder som plausible bud, skolen som samfundsinstitution taget i betragtning. Bevæger vi os videre end de gængse betydninger, i en søgen efter den prægnante betydning af mening, gives der en smule hjælp af konteksten. Dog i en form, der betyder at tolkning er nødvendig. En sådan kunne se ud som følger: De unges mistrivsel må tages som udtryk for, at de mangler mening. At de mangler

mening, skyldes ikke de eksterne faktorer, men indholdet i deres skolegang. 'En skole med mening' skal derfor blive "[...] markant bedre til at give eleverne bedre adgang til vores fælles fortælling" (ibid.: 4). En nødvendig omstændighed for at opleve mening, er således at være en del af noget større. Noget større er et fællesskab og en overleveret kulturarv, der viser "[...] at verden både åbner sig og er givet" (ibid.: 4). Mening er altså *givet*, den ligger i vores fællesskab og fælles fortælling. Det er derfor blot et spørgsmål om at få adgang til den.

I kronikkerne *Stop jagten på livets mening* af Morten Nielsen, Lektor, Ph.D., Institut for Medier, Erkendelse & Formidling på Københavns Universitet og *Fortsæt endelig jagten på livets mening* af Søren Harnow Klausen, professor i filosofi på Syddansk Universitet, kobles mening eksplicit med begreberne *lykke* og *det gode liv*. Det grundlæggende spørgsmål der rejses i kronikkerne er, hvorfor det moderne samfunds øgede materielle velstand, fremgang i sundhed, teknologi, frihed til selvrealisering og generelt forbedrede levevilkår, samtidig betyder at mennesker i stigende grad oplever at være ensomme, angstede, deprimerede og stressede. Implicit i denne spørger ligger en formodning om, at det modsatte burde være tilfældet. Svaret på denne udfordring er, jævnfør titlerne på kronikkerne, henholdsvis at *stoppe* eller *fortsætte* jagten på mening. 'Jagten på' indikerer at mening kan 'findes derude' – uanset om man vælger at søge den eller afblæser forsøget, fordi man tror, at jagten i sig selv er problemet. I nærværende artikel er det interessante ikke, hvad tilgangene implicerer, og hvilken der er at foretrække, men alene hvordan ordet mening anvendes. Anvendelsen ser netop ud til at være sammenfaldende i kronikkerne. Mening anvendes som det ikke-indholdsbestemte fænomen, der skal give adgang til *det gode* - eller blot: et godt liv. Mening sættes som substitut for 'det-man-nu-ender-finder-betydningsfuldt-i-sit-liv', hvorpå eksemplerne der gives, er

integritet, autenticitet, selvindsigt, selvoptimering, selvværd, penge og umiddelbar anerkendelse.

Mening dækker her over såvel *Mening* (med stort, som i: Meningen med livet) og mening som noget, der kan findes "til husbehov" (Juul Nielsen 2018: 2). Endvidere benyttes prædikatet meningsfuld – og modsat: meningsløs – som et kvalitetsstempel, der kan appliceres på vores liv og elementer i det. Mening beskrives som noget kvantificerbart, som man kan have mere eller mindre af; vi kan med andre ord forsøge "[...] at fylde vores tilværelse med mening" (ibid.: 1).

Læsningen af kronikkerne, underbygger min indledende indvending om uklarhed. Udfordringen jeg påpeger er, at den mening og betydning (af ordet mening), der præciseres og den konkretion der vindes, ikke giver den nødvendige præcisering. Præciseringen er nødvendig fordi sproget, som Løgstrup pointerer, ikke erkender for os. Erkendelsen må vi selv præstere og det kræver en sproglig præcision, som dagligsproget, dvs. brugen, ikke nødvendigvis 'leverer'. Løgstrup peger på mærkværdigheden ved, at et ord i sin betydning 'suger op i sig' hvad det står for, og at ordet deraf får anskuelseskraft og kan fungere som billede eller repræsentation (Løgstrup 1976: 119). Jeg anfægter således, at det er tilfældet med ordet mening. For at blive i billedmetaforen, bliver billedet i min optik en anelse uskarpt, når det på én gang forestiller overleveret kulturarv, fællesskab, penge og selvoptimering.

Særligt i de sidste to kronikker mener jeg, at der i højere grad, end en egentlig *betydning* af ordet, kan tales om en *funktion* af ordet. Jeg påpeger derfor, at mening benyttes som *flydende betegner*. Det vil sige et tegn, hvis betydning ikke er fastlagt og derfor i forskellige kontekster, både antager forskellige former og udfyldes med forskelligt indhold. Anderledes fastlagt bliver meningsbegrebet, når der skiftes scene fra dagligsproget til det videnskabelige sprog. Denne 'udbygning af sproget', eksemplificeres nedenfor. For bedre at forstå eksemplet, vendes imidlertid først tilbage til

Løgstrups begreber vidde og prægnans, for at foretage to markeringer. Én om forskelle på *sprogfødte ord* og *videnskabelige termini* – og én om *systematisering* og *reduktion* som forudsætning for at kunne fastlægge betydninger.

Det videnskabelige sprog og termini

I det videnskabelige sprog forholder det sig anderledes med vidde og prægnans, end det gør i dagligsproget. Her går vidde og prægnans ikke sammen og ordets åbenhed, som var en dyd, og dermed noget vi skulle værne om i dagligsproget, er ifølge Løgstrup det modsatte i det videnskabelige sprog. Kendetegnende for den videnskabelige *terminus* er, at denne kan defineres og dens omfang angives. Dermed opnås nøjagtighed på anderledes vis end i dagligsproget, men dermed *ikke* sagt, at videnskaberne er de eneste instrumenter til at konstatere kendsgerninger. Løgstrups pointerer netop, at dette også er muligt med vort dagligdags sprog. I tillæg, at der er kendsgerninger, som det dagligdags sprog er bedre til at konstatere – og distinktioner vi kun kan få udtrykt med dette *naturlige* sprog (Løgstrup 1962: 238). Som jeg læser Løgstrup, svinder vidden, mens prægnansen forstærkes i det videnskabelige sprog. Dernæst peger han på to forudsætninger for, at det kan ske. For det første at videnskaben afgrænser og formulerer sin egen *systematisering* af den region af verden, der ønskes undersøgt. Efterfølgende at der via den videnskabelige *reduktion*, ses bort fra alle andre ejendommeligheder ved fænomenerne, end dem man er interesseret i. Herved kan der etableres en teoretisk sammenhæng mellem fænomenerne, eksempelvis hvordan de er betinget af hinanden og reagerer proportionelt. Med reduktionen gør videnskaberne ét henseende eksklusivt og betydningerne entydige. Dagligsprogets henseende erstattes med et, af undersøgelserne udledt, henseende og de sprogfødte ord, erstattes af termini (Løgstrup 1976: 101).

Et eksempel: En undersøgelse af en stol kunne fastslå, at det er noget man kan sidde på og 'stol' kunne erstattes med termen 'siddegenstand'. Her gøres stolens henseende som brugsgenstand eksklusiv og dens betydning som 'genstand man kan sidde på' entydig. Andre henseender som stolens materiale, stolens stil, stolen som 'genstand-jeg kan-stå-på-for-at-nå-øverste-hylde-i-skabet' osv. tages ikke i betragtning. Ikke desto mindre bevarer stolen uden for det videnskabelige sprog disse henseender og betydninger.

I det følgende eksemplificeres, med udgangspunkt i antologien *Mål med mening* (Fibæk Laursen 2018), hvordan mening defineres i det videnskabelige sprog. Tillige problematiseres det, at betydningen, i hvert fald i dette eksempel, derved mister *en subjektiv dimension*.

Mening som nytte. En fortolkning

I *Mål med mening* drøftes læringsmålstyringen i den danske folkeskole og der argumenteres for, at "vejen frem er mål med mening" (Fibæk Laursen 2018:18). Ifølge Per Fibæk Laursen, mag.art., professor ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, er problemet med Undervisningsministeriets projekt om målstyret undervisning, den ensidige vægt på målenes egnethed som styrings- og effektiviseringsinstrumenter. Dette medfører, at læringsmålstyringen ikke opleves som meningsfuld af feltets aktører. Fibæk advarer dog mod at "droppe mål", da man derved overser "[...] at oplevelsen af meningsfuldhed i arbejdet hænger sammen med målrettethed" (Fibæk Laursen 2018: 12). Fibæk forsøger derfor at syntetisere målrettethed og målstyring. Fibæks intention er at definere målene anderledes, dvs. ikke blot som styrings- og effektiviseringsinstrumenter. Til dette benyttes formuleringen 'mål med mening', og til denne behøves således en definition af mening.

Den opfattelse af mening Fibæk henviser til, er hentet i Ib Ravns, forskning i *mening i arbejdslivet* (Ravn, 2008, 2009; Ravn & Tange, 2007). Den enkleste formulering af mening hos Ravn er: ”Et fænomen giver mening, når man indser, hvordan det indgår i en større sammenhæng” (Ravn 2008: 59). Ravns definition af mening kommer i stand ved en konceptualisering gennem fire delfaktorer (styrkerealisering, værdiskabelse, bidrag og fællesskab).

Konceptualiseringen eksemplificerer det videnskabelige sprog, med *arbejdslivet* som den region af verden, videnskaben undersøger. *Systematiseringen af regionen, reduktionen og den teoretiske sammenhæng mellem begreber*, som Løgstrup påpeger, er tydelige hos Ravn. Det ses i beskrivelsen af delfaktorerne som er ’tilsammen komplette’, ’distinkte’ og ’indbyrdes konsistente’ (ibid. 71). Ved hjælp af faktorerne defineres *hvad* mening er, med ’2 X 4 spørgsmål om faktorerne’ afgøres *om* man har mening og med faktorerne identificeres ’passende redskaber til at *skabe* mening’ (ibid. 72). Faktorerne konstituerer og operationaliserer således meningsbegrebet i én bevægelse.

I transformationen fra *mening som sprogfødt ord* til *mening (i arbejdslivet) som term*, prioriteres *formålstjenstlighed* eksklusivt: I den organisatoriske kontekst, hvis overordnede mål er maksimering, bliver mening til et middel til opnåelse af et mål. Indirekte, via formålstjenstligheden, knyttes mening derved til *effektivitet*: ”Meningsledelse er at fremme gruppens samarbejde og værdiskabelse, så alle bidrager optimalt med *deres* i et nøje samspil med kollegaerne” (Ravn 2009: 15). Ravns konceptualisering peger mestendels på, hvordan man øger nytteværdien af menneskers virke. Jeg fortolker dette, som en instrumentalisering af meningsbegrebet, da mening kobles tæt med rationalitet og effektivitet. Den ’udbygning af sproget’ jeg slog an med Austin og den fastlagte betydning af mening, jeg søgte med det

videnskabelig sprog, ser vi eksemplificeret her. I kort form: *mening er nytte*.

Med anvendelsen af Ravns meningsbegreb, ender Fibæk således med at pege på mål defineret ud fra *nytteværdi*. Præcis fordi Ravns udlægning kobler mening med formålstjenstlighed og effektivitet, i en organisatorisk kontekst. Derved bliver mening til et styringsredskab og Fibæks intention om syntetisering mislykkes. Koblingen *mål - mening*, bliver i bedste fald en symbolsk handling, da den egentlige kobling er *mål - nytte*. Ønsker man mål, der ikke alene er styrings- og effektiviseringsinstrumenter, er det ikke gjort med at kalde dem 'mål med mening'. Hvis feltets aktører skal opleve målene som meningsfulde, må aktørerne selv bidrage til meningsfuldheden – bidrage til 'hvad mening er'. Af eksemplet kan vi udlede, at mening (tilsyneladende) har, hvad jeg har kaldt *en subjektiv dimension*. Dertil at mening omhandler oplevelsen af, hvad der er betydningsfuldt.

Mening er således i artiklen forsøgt eksemplificeret med såvel dagligdags som videnskabeligt sprog. Dagligsprogets 'mening' blev så bred, at indholdet forsvandt og ordet blev en 'tom beholder' eller 'flydende betegner'. Videnskabens 'mening' blev så snæver, at begrebet ikke gjorde plads til det indhold, 'der var brug for'.

Slutteligt forsøges, med en fænomenologisk fremstilling, at skabe en forbindelse mellem de to udlægninger. Udgangspunktet tages i det, der så ud til at være fælles for udlægningerne: *At mening har at gøre med en subjektiv oplevelse af noget betydningsfuldt*.

Mening som forbundethed med verden. En fremstilling.

Fremstillingen henter inspiration i eksistentialismens begreb om *det absurde* (Kafka 1969) (Camus 2015). I forbindelse hermed beskrives, hvordan mennesket oplever meningsløshed som fremmedgørende og hvordan mødet med det irrationelle, det tilsyneladende meningsløse,

påvirker mennesket eksistentielt. Pointen ikke værende, at tilværelsen er meningsløs, men at mennesket som væsen begærer sammenhæng og klarhed. Ikke blot som et lystbetonet begær, men som et immanent behov. Mennesket antager med andre ord, at mening eksisterer, selv når den i udpræget grad synes fraværende.

I denne forståelse har mening med selve det 'at være menneske' at gøre. En fremstilling med sans for den eksistentielle dimension er, at vi søger mening for at føle os forbundet med verden. Med udgangspunkt heri, undersøges mulighedsbetingelserne for at mening kan manifestere sig som en *forbundethed med verden*.

Mening og forståelse

Den fænomenologiske antagelse er, at vi for at forstå et fænomen må forstå, hvordan det fremtræder for os. Og i forlængelse deraf, at vi for at forstå, må inddrage det subjekt, fænomenet fremtræder for. Fænomenologisk kan spørgsmålet om mening derfor stilles i formen 'hvordan fremtræder mening for os?'. Med henvisning til Heideggers Daseinsanalytik (2014), bliver spørgsmålet således ikke *hvad* mening er, men *hvorledes* eller *hvordan* mening er. Netop fordi *Daseins* eksistens ikke er tingsligt foreliggende (et 'hvad'), men tidsligt fremadløbende ('hvorledes') (Heidegger 2014: 32). Givet at mening fremtræder som forbundethed med verden, er spørgsmålet dernæst, hvordan dette kommer i stand.

Daseinsanalytikken undersøger den menneskelige eksistens grundformer med henblik på at blottlægge den forståelse af verden, vi kan have. Hos Heidegger arbejder fænomenologien *hermeneutisk*, i den forstand, at den udlægger og fortolker fænomener fra det *ontiske* (hverdagslige) med henblik på at forstå væren (os selv). Heidegger peger på, at vores eksistens er situeret i verden og kun takket være denne *væren-*

i-verden, kan verden træde frem for os og give erkendelse (Heidegger 2014: 58).

Min grundlæggende præmis om, at mennesker er orienteret mod mening (jf. indledningen) bærer med sig, en antagelse om at mennesker formoder, *forventer* om man vil, at mening findes, gives eller kan skabes. En antagelse, der accentueres med tydingen af *mening som forbundethed med verden*. Med Heideggers beskrivelse af Dasein, mener jeg på to centrale punkter at kunne underbygge min antagelse. For det første i den forstand, at der med Dasein peges på, at vores situerethed og engagement i verden ikke er tilfældigt eller et valg, men derimod et konstitutivt træk ved vores væren. Dernæst at der med Dasein peges på, at forståelse er en del af vores indre struktur, vores måde at eksistere på. Forståelse er således ikke én blandt andre mulige erkendelsesformer, men et fundamentalt *eksistentiale* (Heidegger 2014: 170) (Hyldgaard 2006: 34). Med andre ord: Mennesket forholder sig forstående til sig selv og sin omverden. Mennesket fortolker og udlægger sin omverden, som var der mening i den.

Mening i denne forstand er dermed ikke noget, knyttet specielt til tegn (som ord og begreber, jf. artiklens indledende undersøgelser) eller andre åndsprodukter, men simpelthen et træk ved verden (Lübcke 2010: 227). Som Dan Zahavi, professor i filosofi, opsummerer: ”Vi er hvad vi er i kraft af vores verdensengagement, og verden er – qua fundamental meningssammenhæng – også kun hvad den er, grundet vores involvering” (Zahavi 2018: 44). Forholdet *bevidsthed – verden* er således betinget af mening snarere end kausalitet.

En verden af mening

Meningen kommer af bevidsthedens iboende intentionalitet eller rettethed (Husserl 1989: 17). I den daglige tilværelse kommer det til udtryk på den måde, at vi agerer som var der hensigt bag handling og hændelser, og som var der mål og formål med vores ageren. Hos Løgstrup hedder det, at vor

daglige erkendelse er teleologisk bestemt (Løgstrup 1976:112). Men verden besidder ikke kun den mening, det enkelte menneske selv tillægger den. Som Husserl bemærker: ”Jeg lever i en verden, som er gennemsyret af referencer til andre, og som alle andre allerede har udstyret med mening [...] Selve den mening verden har for mig, har sin oprindelse uden for mig” (Zahavi 2018: 70).

Hos Løgstrup får den menneskelige tilværelse mening gennem de før-kulturelle fænomener, der manifesterer sig som tillid, åbenhed, barmhjertighed mv. Mening er hos Løgstrup således ikke skabt af mennesket selv, men *givet*. Dog således at vi selv i handling må afgøre, hvilken skikkelse vi giver tilværelsen med og mod hinanden (Løgstrup 2008: 87).

Hvad jeg forsøger at tilnærme mig er, som anført tidligere, *det subjektive aspekt* af meningen. I henhold til fremstillingen af *mening som forbundethed med verden*, er det *min* forbundethed jeg efterspørger. Og givet at mening ’er overalt’ er spørgsmålet, hvordan mening ’for mig’ gestaltes.

Mening ’for mig’

Hos Husserl findes relevante distinktioner til en udlægning af mening ’for mig’:

Enhver mening som denne verden har for os, både den alment ubestemte og dens i detaljer bestemte mening, er en i inderligheden af vores eget iagttagende, forestillende, tænkende og vurderende liv bevidst mening og en mening som formes i subjektiv genesis (Husserl 1989: 17).

’Den i detaljer bestemte mening’ som analytisk skelnes fra ’den alment ubestemte mening’ opfattes som udtryk for den mening, jeg efterspørger. ’Den i detaljer bestemte mening’ kan ifølge Husserl betegnes som *en bevidst mening* og en *formet mening*. I henhold til det første (en bevidst mening) bemærker jeg, at det er mening, som den er givet i min

bevidsthed. At meningen er en bevidst mening, er udtryk for at verden får mening og gyldighed i vores egen bevidsthed.

I henhold til det sidste (en formet mening) bemærker jeg, at der således ikke er tale om en (selv)skabt mening. Som en variation over frasen *ex nihilo nihil fit* – 'intet kommer af intet', må konklusionen være, at der skal *være mening for at der kan skabes mening*. Mening 'for mig' er dog ikke noget jeg *skaber*, men noget jeg *former*. Det gør jeg med udgangspunkt i allerede eksisterende mening, altså i 'den alment ubestemte mening'. At meningen er formet subjektivt, skal medtænke at subjektiviteten, fænomenologisk forstået, ikke er en skjult inderlighed, men et åbent verdensforhold (Zahavi 2018: 79). Vel at mærke i en verden, der ikke er summen af genstande eller kausale relationer, men en meningshorisont, vi bestandigt er situeret i forhold til. Mening angår altså i denne beskrivelse et forhold mellem subjektivitet, intersubjektivitet og objektivitet.

Hvordan mening *formes* og får *gyldighed* ud fra forholdet mellem subjektivitet, intersubjektivitet og objektivitet, skal i det følgende indkredses. Konkret eksemplificeret med henvisning til Heideggers begreb *Entworfen* og Jean-Paul Sartres *Projekt*.

Mening som formet

Med *Entworfen* beskrives hvordan forståelse arter sig, som et *udkast* i retning af én bestemt mulighed blandt mange. Forståelse betyder her 'at indsætte i en sammenhæng' (Thyssen, 2012: 586). Dasein betegner en praktisk-pragmatisk omgang med verden, hvor tingene omkring os opfattes i brugsrelationer og som noget der angår os. Det vil sige, at det der ses, *ses i en sammenhæng* – og det der forstås, *forstås som 'noget'*.

Vores eksistens fortsættes gennem disse 'forståelsens stadige udkast'. *Mening 'for mig'* formes, og får på den måde *gyldighed*, gennem min

omgang med verden, det vil sige: gennem mine stadige tolkninger – og stadige udkast.

Hos Sartre (2013) kan *mening som formet* beskrives på en måde, hvor det subjektive element træder i forgrunden. Grundlæggende sker det i kraft af intentionalitet og rettedhed – mere konkret som resultat af, at et menneske (en bevidsthed) sætter mål og formål. Herved skabes relation til tingene, der med Sartres terminologi skifter karakter fra *væren-i-sig* til *væren-for-sig* i vores opfattelse af dem: fra *kontingent* hen mod *nødvendig*.

Hin klippeblok, som vil udvise en dyb modstand, hvis jeg vil flytte den, vil tværtimod være en nyttig hjælp, hvis jeg vil bestige den for at beskue landskabet. I sig selv [...] er den neutral, det vil sige, at den afventer at blive oplyst af et mål for at manifestere sig som modstander eller hjælper (Sartre 2013: 559).

Klippeblokken tilskrives *værdi* og *mening* i vores *projekt*, dvs. i vores omgang med den. ”Intet objekt, ingen gruppe af objekter, er specielt udpeget til at organisere sig som baggrund eller form: Alt afhænger af i hvilken retning min opmærksomhed går” (Sartre 2013: 42).

Opmærksomheden ordner således tingene i forgrund og baggrund. En handling, der implicerer at udvalgte ting, elementer eller fænomener ydes særlig opmærksomhed, hvormed andre ydes mindre opmærksomhed. En handling, der derfor kan betegnes som *værdisætning* og en handling, der fordrer aktivitet og engagement.

Mulighedsbetingelserne for mening, samt en sammenfattende fremstilling

Hermed kan der siges noget om omstændighederne og mulighedsbetingelser for *mening som forbundethed med verden* og denne *mening 'for mig' som formet* – i kort form: (i) Mening formes ud af en

grundlæggende sammenhæng mellem selvet, den anden og verden. (ii) Meningshorisonten udgør den baggrund ud fra hvilken forståelse og mening er mulig. (iii) Intentionalitet og rettethed, udgør de omstændigheder ved bevidstheden ud fra hvilke, deltagelse og engagement kan opstå.

Opsummeres de øvrige indsigter omkring mening, giver det udgangspunkt for en sammenfattende fremstilling – igen i kort form: (iv) Mening er *hvorledes*, dvs. ikke et *hvad*. (v) *Mening som forbundethed med verden* er en oplevelse af sammenhæng mellem bevidstheden og omgivelserne. (vi) *Mening 'for mig'* er mening som den erkendes i min bevidsthed. (vii) *Mening som formet* er således ikke noget jeg finder eller skaber - og endelig (viii) *Mulighedsbetingelserne for mening* er den meningshorisont jeg selv indgår i.

Med ovenstående i betragtning, lyder buddet på en fremstilling: *Mening er erfaring af betydningsfuldhed, gennem vores engagerede omgang med verden*. Med *verden* forstås det betydningshele eller den meningshorisont, hvoraf vi selv udgør en del – og med *omgang* den værdisætning hvorigennem betydningsfuldhed og gyldighed opstår.

I forhold til en dagligdagsopfattelse af hvad mening er, virker fremstillingen umiddelbart plausibel. At mening har at gøre med – og manifesterer sig som – *engagement*, ligger tæt på en dagligdags opfattelse af mening: Vi tolker optagethed af en given situation, som udtryk for meningsfuldhed – og omvendt: Manglende deltagelse som udtryk for at noget ikke 'giver mening'. I fremstillingen afløser erfaringsbegrebet det erkendelsesbegreb, der ellers er brugt i undersøgelserne. Det gøres for at understrege, at der ikke er tale om et subjekt på analytisk distanceret afstand af verden. Erfaring er netop det 'der også forandrer det erkendende subjekt' (Hyldgaard 2006:49). Hermed skaber fremstillingen den kobling – den forbundethed – mellem mennesket og verden, der ifølge undersøgelsen viste sig som centralt i forståelsen af mening.

Litteraturliste

- Austin, John Langshaw. (1956). A Plea for Excuses: The Presidential Address. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 57, 1-30.
- Camus, Albert. (2015) [1942]. *Sisyfos-myten* (7. udgave ed.). Kbh.: Gyldendal.
- Fibæk Laursen, Per. (red). (2018). *Mål med mening : mellem dannelse og målstyring* (1. udgave ed.). Kbh.: Hans Reitzel.
- Heidegger, Martin. (2014) [1927]. *Væren og tid* (2. udgave ed.). Aarhus: Klim.
- Husserl, Edmund. (1989) [1927]. Fænomenologi. *Tid skrift, Nr. 11 (1989)*, 5-30.
- Hyldgaard, Kirsten. (2006). *Videnskabsteori : en grundbog til de pædagogiske fag* (1. udgave ed.). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Juul Nielsen, Morten Ebbe (2018). Stop jagten på livets mening. *Kristeligt dagblad*, p. 9.
- Kafka, Franz. (1969) [1925]. *Processen* (2. udgave ed.). Kbh.: Gyldendal.
- Lübcke, Poul (red) (2010). *Politikens filosofi leksikon* (2. udgave ed.). Kbh.: Politiken.
- Løgstrup, Knud Ejler. (1962). *Kunst og etik*. (Cph.): Gyldendal.
- Løgstrup, Knud Ejler (1976). *Vidde og prægnans : Sprogfilosofiske betragtninger : Metafysik 1*. Kbh.: Gyldendal.

- Løgstrup, Knud Ejler (2008) [1978]. *Skabelse og tilintetgørelse : religionsfilosofiske betragtninger* (1. bogklubudgave (3. gennemsete udgave) ed.). Kbh.: Gyldendals Bogklubber.
- Ogden, Charles Kay, & Richards, Ivor Armstrong (1952). *The meaning of meaning : A study of the influence of language upon thought and of the science of symbolism : With supplementary essays by B. Malinowski and F. G. Crookshank* (10. ed. 2. impr.. ed.). London.
- Ravn, Ib. (2008). Mening i arbejdslivet — definition og konceptualisering. *Tidsskrift for Arbejdsliv*.
- Ravn, Ib. (2009). Meningsledelse : Ledelsesredskaber til at skabe mening i arbejdet med. In *Det meningsfulde arbejdsliv* (pp. 57-90): Aarhus Universitetsforlag.
- Ravn, Ib., & Tange, Nina. (2007). Videnarbejde og mening. In.
- Riisager, Merete. (2018). En skole med mening. *Kristeligt dagblad*, p. 11.
- Sartre, Jean Paul. (2013) [1943]. *Væren og intet : et essay om fænomenologisk ontologi* (2. udgave ed.). [Aarhus]: Philosophia.
- Svendsen, Lars. Fr. H., & Säätelä, Simo. (2008). *Indføring i filosofi : det sande, det gode og det skønne* (1. udgave ed.). Århus: Klim.
- Thyssen, Ole. (2012). *Det filosofiske blik : europæiske mestertænkere* (1. udgave ed.). Kbh.: Information.
- Wittgenstein, Ludwig. (1989) [1969]. *Om vished* (2. udg., 2. opl. ed.). Aarhus: Philosophia.

Zahavi, Dan. (2018). *Fænomenologi : en introduktion* (1. udgave ed.).

Frederiksberg: Samfundslitteratur.